

פסק הלכה בנושא שרימפס כשרים

הרב ברוך אפרתי

שרימפס העשוי מרכיבים כשרים-

הגמרא (פסחים לו) אסרה אפיית לחם עם חלב שמא יאכלוהו עם בשר. הרמב"ם והרשב"א התירו אפיית לחם כזה, אם עושים בו סימן היכר ברור (כך הבינו את דברי הגמ' "כעין תורא שרי"), והכריע כמותם בשו"ע.

כתב הט"ז ביו"ד סימן צז- "נראה לי דמדוכה שדוכין בה בשמים ומשתמשין הבשמים הן עם בשר והן עם חלב ופעם אחת דכו שם שום עם מרק משל שומן אווז ואחר כך מחזירין אותו הרוטב על האווז נ"ל שאותה מדוכה אסורה לדוך בה עוד בשמים אפילו לאכול בבשר שמא יבוא לאכול בחלב". על כן לדעתו, לא רק לחם, אלא כל דבר היתר שיש בו חשש בלבול כך שיגיעו לאכילת איסור, יש לאסרו. אלא אם כן יש בו היכר ברור שהוא בשרי או חלבי.

הפרי חדש וערוה"ש חלקו על הט"ז, והתירו שימוש בדבר היתר, מבלי חשש שיגיעו לטעות בו. לדעתם, מה שאסרו חכמים בלחם שנילוש בחלב, הוא מפאת מרכזיותו של המאפה. אולם ההיתר שלהם נוגע לדבר נטרלי כמו מדוכה, או מאכל שנראה פרווה. לעומת זאת במאכל השרימפס הכשר, לפנינו מאכל הנראה בעצמו כעשוי משרץ המים הטמא. ולכן הוא חמור יותר ממדוכה או מחשש באוכל הנראה כשר מצד עצמו.

לעומת זאת, נראה שיש לדמות זאת לדין דם דגים, הדומה בעצמו לאיסור (דם בהמה). כמו מוצר השרימפס הכשר הדומה בעצמו לשרימפס טמא. התורה התירה שתיית דם דגים, אך הגמרא (בכריתות כא) הצריכה לעשות היכר בכוס השתיה, כגון להניח בה קשקשת, על מנת שלא יטעו לחשוב שהאדם שותה דם בהמה, וכן הוכרע בשו"ע (יו"ד סו סעיף ט).

הרמ"א (בדרכי משה על הטור סימן סו) פסק שחוששים במראית עין רק בדם, משום שהוא איסור כרת (או בדאוריתא). ולא באיסורי אכילה אחרים. אולם המהרש"ל טען שיש לחשוש למראית עין לא רק בדם, אלא גם בבשר בחלב מדבריהם וכדומה. הב"ח והש"ך (וכן הנוב"י תנינא או"ח ל) סברו כמהרש"ל, ואסרו אכילת דבר (בפרהסיה) שיש בו חשש שיאמרו שאכל איסור אפילו מדרבנן. קל וחומר אם יאמרו שאכל איסור תורה של שרץ המים כמו שרימפס. לכן לכאורה היה נראה לומר שיש לעשות שינוי ניכר בצורת המוצר, שלא יהיה ממש דומה לשרימפס אלא שונה בצורתו.

יחד עם זאת, מעיקר הדין איננו גוזרים משום מראית עין במה שלא גזרו חכמים בפירוש, וכפי שכתב הפרי חדש (יו"ד פז, והביא ראיה מהתוס'ס), וכמותו הכריע הגר"ע יוסף (יבי"א ח"ו יו"ד ס"ו).

בנוסף, כתבו כמה מגדולי האחרונים (כו"פ ועוד) שאם נוהגים רבים בדבר מסויים שיש בו דרך מותרת מפורסמת ודרך אסורה, אזי אין בזה חשש מראית עין משום שסביר יותר שאנשים יתלו שהאדם אוכל בהיתר. יש להניח שמאכל זה יתפרסם בציבור במהירות הבזק, ואז לא יהיה חשש ממראית עין כלל. אמנם, הש"ך (סימן רצח) הסכים עם עמדה זו, אך כתב להחמיר למעשה ולהמנע גם מהיתר מפורסם.

יש לציין שהאג"מ אסר על כניסה למכולת לא כשרה, אולם כבר העירו שאם מוכרים בה גם מוצרים סגורים עם הכשר, מותר להכנס אליה משום שלא חוששים שיחשבו שאדם נכנס לאכול טרף אלא מוצר סגור עם הכשר.

ואין לומר שהטעם הדומה לשרץ המים נאסר עלינו, גם אם המוצר מורכב מרכיבים כשרים בלבד. שהרי הגמרא בחולין (דף קט) מספרת על ילתא ורב נחמן, אשר הראו שיש טעמים זהים בטומאה המותרים אם הם בבעלי חיים כשרים-

"אמרה ליה ילתא לרב נחמן: מכדי כל דאסר לן רחמנא, שרא לן כוותיה. אסר לן דמא, שרא לן כבדא. נדה, דם טוהר. חלב בהמה, חלב חיה. חזיר, מוחא דשיבוטא. גירותא, לישנא דכוורא. אשת איש, גרושה בחיי בעלה. אשת אח, יבמה. כותית, יפת תאר".

ובענין זאת כתב החיד"א (פתח עיניים, חולין) על כך שבימי ירידת המן במדבר, היה מותר לאדם לדמיין טעם לא כשר, והמן היה נהיה בטעם זה, ולא היה בכך איסור כלל לאוכלו.

מכל זאת עולה לעניות דעתי-

אם הרכיבים עצמם כשרים, והטעם הוא של שרימפס על ידי תרכובת כימית של צמחים וחומרי טעם וריח כשרים, ועל השקית מודפס הכשר וכתוב שהרכיבים כשרים ואינם שרימפס, והמוצר אינו נראה ממש כמו שרימפס, אזי אין איסור לאכול או לשווק את המאכל הזה, והוא מותר לכתחילה.

ואף אם המוצר עצמו נראה ממש כמו שרימפס, מעיקר הדין מותר לאוכלו, ובלבד שיהיה כתוב על השקית 'כשר-אינו שרימפס'. אך לכתחילה אין נכון לנהוג כן, אלא יש לשנות את המוצר כך שלא יראה ממש כמו שרימפס. משום שאכילת שרימפס היא איסור תורה, ויש לחשוש בזה לכתחילה למראית עין, משום שרוב מוחלט של המוצרים הנראים כשרימפס הם אכן שרימפס בימינו. ויש להתרחק מן העבירה, וגם לחשוש לכתחילה לדעות שחיישינן למראית עין גם בשאר דברים מלבד מה שנתפרש בגמרא.

שוחחתי בעניין הלכה זו עם מורי ורבי הגאון הרב אביגדור נבנצל שליט"א, והסכים עם הדברים להיתר, הלכה למעשה.

אמנם נראה לי שיש מידת חסידות להמנע מכך, מצד מה שכתב במסילת ישרים במידות העליונות יותר, שהחסיד גודר עצמו במותר לו להתרחק אפילו ממה שמזכיר ענייני עבירה. אך זו מידת חסידות, ואינה הלכה.

ב.

פסק הלכה בנושא שימוש בבשר מהונדס

הרב ברוך אפרתי

השימוש המותר והאסור בבשר מהונדס

מעיקר הדין נראה שאם יקחו את התאים מהבהמה הטהורה בעודה חיה, יש בזה דמיון לאבר (או בשר) מן החי, שהכל יודעים שאומצה זו שלפנינו הגיעה מבהמה שעודנה חיה, ואנו אוכלים אותה.

ואמנם אין בזה איסור בשר מן החי מדאורייתא, בשל היותו שלא כדרך הנאה, והוא רחוק מיסוד מציאותו, ועוד כמה תנאים.

אך עדיין נראה שיש להמנע מצד מנהג ישראל לאסור בביצי זכר שנתלשו ומעורין בכיסם (עיין שו"ע יו"ד סוף סימן סב) שנהגו ישראל להימנע בזה מפני שדומה לאבר מן החי, וכן ברמ"א לגבי אבר הנשמט ממקומו במקום שאינו מטריף הבהמה שנהגו להמנע (ועיין ש"ך שם ס"ק יד, וכן עיין פתחי תשובה שם ס"ק ב בסברא דומה לגבי עגל שנעשה בספר יצירה שיש להמנע מלאכלו ללא שחיטה, מצד הדמיון לאיסור).

ולכן יש להתיר רק בתאים שנלקחו מבהמה טהורה שנשחטה כראוי שאז אין חשש בשר מן החי או טריפה. ואמנם בטמאה אין איסור בשר מן החי, אך יש איסור אכילת בהמה טמאה כמובן.

נראה שיש לבשר דין של בשר גמור, שכן זהו בשר גמור אלא שהתנפח וגדל במצע אחר, ואין טעם ישר להתיר זאת בבישול חלב, או לקחת אותם מבשר טריפה או טמאה (אמנם בשר גידין קשין אסור רק מדרבנן, אך בתאי גזע לוקחים ממש עצם או מבשר, ולכן הוא מהתורה), וודאי אין להקל בדאורייתא. ועוד, שאמרינן טעם כעיקר כפי שדרשה הגמ' בפסחים ממשרת ענבים בנזיר, וכאן גם אם נאמר שהעיקר מחפה על התאים הראשונים, עדיין טעם הבשר מגיע מהם והוא טעם שאינו פגום ומבשר ממש.

הדבר אינו דומה למוצרים מן החי שכתבו האחרונים שאם התייבשו בטלו מיסודם ואינם בשריים, שכן שם אכן יבשו ובטלו ומשתמשים רק בחומר הגלם, אך כאן התאים לא רק שלא בטלים אלא מתרבים בעצמם, ויש בזה גם אחשביה לטעם התאים ולמרקם שלהם.

ואף שהתאים הראשונים אינם ניכרים לעין, פשוט שכאשר הם נעשים בכוונה ומחשיבים אותם, ומרבים אותם עבור אכילה, יש בזה דין בשר, והדבר אינו דומה לחיידקים באוויר שהם לא נחשבים בעיני אדם ובדעתו.

גם לא שייך בזה היתר ביטול בשישים, משום שביטול הוא בשני דברים, מבטל ומבוטל, וכאן התאים עצמם גודלים ומתרבים, ולא יעלה על הדעת שריבוי האיסור יבטל את תחיל האיסור, ובמיוחד דעבידא לטעמא, שהתאים נלקחים עבור הסגולות שבהם של טעם ומרקם בהמה, והם כדבר שאין זרעו כלה שכן הם מתחלקים ומתרבים, ולכן גידוליהם דינם כמקורם.

ואמנם ההלכה היא כמאן דאמר 'זה וזה גורם מותר' (עיין יורה דעה סימן רצד סעיף יב, ובש"ך), ואף בענייני טריפות אומרים כן, כמבואר בגמרא בחולין (דף נח), ואם כן כאן שהבשר נגרם ממצע שאינו טרף עם תאי גזע טרף, לכאורה יש להתיר מצד זה וזה גורם. אולם זאת רק בדיעבד, שהרי לכתחילה אסור לכוון להתיר זה וזה גורם כמבואר בגמרא ובראשונים וכן הוכרע בשו"ע.

ולכאורה, כאן יש להתיר אף לכתחילה להשתמש בזה וזה גורם, מצד מה שכתב הש"ך ביורה דעה סימן ס"ק ה, שלדעת המרדכי יש להתיר זה וזה גורם לכתחילה באיסורים שאין בהם איסור הנאה אלא רק אכילה.

אולם נראה שלמעשה הדבר אסור לכתחילה, משום שהרמ"א בתורת חטאת הביא את דעת הראשונים המחמירים בבהמה יונקת מטמאה, וגם הש"ך נשאר בעיון בזה, ובנוסף כאן בבשר זה לבשלו בחלב יש גם איסור הנאה ולכן גם למרדכי אסור כמו בבהמה שאכלה כרשיני ע"ז.

ויותר מזאת, אין לדמות את תאי הגזע במצע לבהמה שינקה מטמאה, או לבהמה שאוכלת כרשיני ע"ז. משום שבמקרים הללו, אכן זה וזה גורם, למציאות שלישית. אולם כאן בתאי גזע, הרי הם עצמם נאכלים, ואינם רק גורמים למוצר הסופי אלא הם המוצר גופא. ואמנם בנטיעות פירות ערלה אמרינן זה וזה גורם, אף שהגרעין עצמו הוא חלק מהעץ. אך הדבר אינו דומה משום שהגרעין אינו נאכל בעצמו אלא רק הפרי היוצא מהגזע היוצא מהגרעין. ובתאי גזע הם עצמם נאכלים. וקיימא לן שגידולים שאין זרעם כלה, אסורים הם וגידולי גידוליהן (נחלקו האחרונים אם מהתורה או מגזירת חכמים).

וגם אם ידמו זאת להיתר זה וזה גורם, כבר כתבנו שמוסכם שהיתר זה הוא בדיעבד ולא לכתחילה. וכתב רמ"א (ת"ח ס"ה י), שלכתחילה היינו לקנות בהמה. וגם כאן, לכתחילה היינו לקנות בשר שנגרם מזה וזה, דהיינו מתאי גזע טרף עם מצע כשר, ואסור.

מכל זאת עולה לענ"ד שיש לאסור בישול חלב בבשר שנוצר מתאי גזע, וכן יש לקחת את תאי הגזע מבהמה טהורה ורק לאחר שנשחטה, וברכתו שהכל ונפשות כדן כל בשר, ואינו כשר לקרבן במקדש כמובן שהרי אין בו גדר בעל חיים הקרב בקרבן.

אציין שאף אם יש לשחוט, עדיין זו אכן בשורה גדולה לבני האדם, ולעם ד', שלא נצטרך לצער מליוני בעל חיים בכל שנה, אלא בשחיטת בהמה אחת יוכל העולם כולו להתקיים זמן רב, בהנדסת התאים הזו.